

МУСАЕВА БИНАЗИР МУХТАРХАНКЫЗЫНЫҢ

«С. Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті» КеАҚ,
6D080700 – «Орман ресурстары және орман шаруашылығы» бойынша философия
докторы (PhD) дәрежесін алуға ұсынылған «Павлодар облысы МОТР «Ертіс
орманы» қарағайлы алқа ағаштарының жағдайына орманшылық баға беру және
зиянкестердің әсері» тақырыбында орындалған диссертациялық жұмысына

Ресми рецензенттің жазбаша пікірі

р/н №	Критерийлер	Критерийлер сәйкестігі	Ресми рецензенттің ұстанымы
1.	Диссертация тақырыбының (бекітукүніне) ғылымның даму бағыттарына және/немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкес болуы	1.1 Ғылымның даму бағыттарына және/немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкестігі:	Елімізде «Ертіс Орманы» табиғи резерватының көлемі 277 мың гектарға жуықтайды. Биылғы жылы қуаңшылыққа қарамастан агротехникалық жұмыстар уақытында жүргізіліп, 14 миллионнан астам қарағай көшеті отырғызылған. Сондықтан, қарағайлы алқа ағаштарының орманпотологиялық жағдайын бағалау және зиянкестердің түр құрамын, зақымдау дәрежесі мен зияндылық шегін орманшылық тұрғысынан зерттеудің тәжірибелік және теориялық маңызы зор. Диссертация тақырыбы орман ресурстары және орман шаруашылығы бойынша ғылымның даму бағыттарына сәйкес келеді.
		1) Диссертация мемлекет бюджетінен қаржыландырылатын жобаның немесе нысаналы бағдарламаның аясында орындалған (жобаның немесе бағдарламаның атауы мен нөмірі); 2) Диссертация басқа мемлекеттік бағдарлама аясында орындалған (бағдарламаның атауы) 3) Диссертация Қазақстан Республикасының Үкіметі жанындағы Жоғары ғылыми-техникалық комиссия бекіткен ғылым дамуының басым бағытына сәйкес (бағытын көрсету)	Диссертациялық жұмыс С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті мен «Ертіс орманы» МОТР РММ арасындағы өзара сенім мен ынтымақтастық туралы Келісім шарты 22.04.2014ж.) жұмыстарының жоспарына сәйкес орындалған.
2.	Ғылымға маңыздылығы	Жұмыс ғылымға елеулі үлесін қосады/қоспайды, ал оның	Зерттеулердің тәжірибелік маңызы «Ертіс орманы» МОТР РММ-ге

		маңыздылығы ашылған/ашылмаған.	өрттен кейін, зиянкестерді анықтау барысында, орман патологиялық жұмыстарды қолдануға болады. Сондай-ақ, зерттеулерден алынған ғылыми нәтижелер С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті және Торайғыров университетіне «Орман ресурстары және орман шаруашылығы» кафедрасының «Орман қорғау» пәні бойынша оқу үрдісіне енгізілген. Жұмыс ғылымға елеулі үлесін қосады, ал оның маңыздылығы ашылған.
3.	Өзі жазу принципі	Өзі жазу деңгейі: 1) жоғары; 2) орташа; 3) төмен; 4) өзі жазбаған	Мусаева Биназир Мухтарханқызы диссертациялық жұмысын жоғары деңгейде жазған. Жұмыста ізденіс бағдарламасы, әдістемелері даярланып, егістік және зертханалық бақылаулармен есептеулер жүргізілген. Диссертацияның негізгі қағидаттары құрастырылып, мақалалар, қорытындылар және өндіріске ұсыныстар енгізілген.
4.	Ішкі бірлік принципі	4.1 Диссертация өзектілігінің негіздемесі: 1) негізделген; 2) жартылай негізделген; 3) негізделмеген.	Диссертацияның өзектілігі айқын негізделген. Орындалған жұмыстың сапасы, ғылыми нәтижелері, жасалған тұжырымдары мен өндіріске ұсыныстары докторлық диссертацияларға қойылатын талаптарға сай және қазіргі орман шаруашылығындағы өзекті мәселелердің нақтылы шешімі болып табылады.
		4.2 Диссертация мазмұны диссертация тақырыбын айқындайды 1) айқындайды; 2) жартылай айқындайды; 3) айқындамайды	Диссертация жұмысының мазмұны диссертация тақырыбын толығымен айқындайды.
		4.3. Мақсаты мен міндеттері диссертация тақырыбына сәйкескеледі: 1) сәйкескеледі; 2) жартылай сәйкескеледі; 3) сәйкескелмейді	Зерттеулердің мақсаты мен міндеттері диссертацияның мазмұнына толықтай сәйкес келеді.

		<p>4.4. Диссертацияның барлық бөлімдері мен құрылысы логикалық байланысқан:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) толық байланысқан; 2) жартылай байланысқан; 3) байланыс жоқ 	<p>Диссертациялық жұмыс кіріспеден, 7 бөлімнен, қорытындыдан және ұсыныстардан, 5 қосымшадан тұрады. Зерттеу жұмысының мазмұнын аша түсетін 24 кесте мен 40 сурет келтірілген. Жұмыстың жалпы көлемі компьютермен терілген 163 бет. Диссертацияның барлық бөлімдері мен құрылысы толық логикалық байланысқан.</p>
		<p>4.5 Автор ұсынған жаңа шешімдер (қағидаттар, әдістер) дәлелденіп, бұрыннан белгілі шешімдермен салыстырылып бағаланған:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) сынналдау бар; 2) талдау жартылай жүргізілген; 3) талдау өз пікірін емес, басқа авторлардың сілтемелеріне негізделген 	<p>Автор ұсынған жаңа әдістер дәлелденіп, бұрыннан белгілі шешімдермен салыстырылып сынналдау жасағаны жұмыста қолданған 191 әдебиеттерден белгілі.</p>
5.	Ғылыми жаңашылдық принципі	<p>5.1 Ғылыми нәтижелер мен қағидаттар жаңа болып табыла ма?</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) толығымен жаңа; 2) жартылай жаңа (25-75% жаңа болып табылады); 3) жаңа емес (25% кем жаңа болып табылады) 	<p>Ғылыми нәтижелер мен қағидаттар толығымен жаңа болып табылады, жұмыстың нәтижесі Web of Science (Clarivate Analytics) халықаралық ақпараттық базасына кіретін журналда: «Sylvan International Scientific Journal, English Edition» (2019 ж. Польша, Варшава қ.) жарияланған.</p>
		<p>5.2 Диссертацияның қорытындылары жаңа болып табыла ма?</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) толығымен жаңа; 2) жартылай жаңа (25-75% жаңа болып табылады); 3) жаңа емес (25% кем жаңа болып табылады) 	<p>Диссертацияның қорытындылары орман ресурстары және орман шаруашылығы саласы бойынша толығымен жаңа және нақты тәжірибелермен дәлелденген.</p>
		<p>5.3 Техникалық, технологиялық, экономикалық немесе басқару шешімдері жаңа және негізделген бе?</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) толығымен жаңа; 2) жартылай жаңа (25-75% жаңа болып табылады); 3) жаңа емес (25% кем жаңа болып табылады) 	<p>Техникалық, технологиялық, экономикалық немесе басқару шешімдері толығымен жаңа және негізделген.</p>
6.	Негізгі қорытындылардың негізділігі	<p>Барлық қорытындылар ғылыми тұрғыдан қарағанда ауқымды дәлелдемелерде</p>	<p>Жүргізілген ғылыми жұмыстардың нәтижесі бойынша қорытындылар келтіріліп, ауқымды дәлелдеме-</p>

		негізделген/негізделмеген (qualitative research және өнертану және гуманитарлық бағыттары бойынша)	лерде негізделген.
7.	Қорғауға шығарылған негізгі қағидаттар	<p>Әр қағидат бойынша келесі сұрақтарға жауап беру қажет:</p> <p>7.1 Қағидат дәлелденді ме?</p> <p>1) дәлелденді;</p> <p>2) шамамен дәлелденді;</p> <p>3) шамамен дәлелденбеді;</p> <p>4) дәлелденбеді</p> <p>7.2 Тривиалдыма?</p> <p>1) ия;</p> <p>2) жоқ</p> <p>7.3 Жаңама?</p> <p>1) ия;</p> <p>2) жоқ</p> <p>7.4 Қолдану деңгейі:</p> <p>1) тар;</p> <p>2) орташа;</p> <p>3) кең</p> <p>7.5 Мақалада дәлелденген бе?</p> <p>1) ия;</p> <p>2) жоқ</p>	<p>Қорғауға шығарылатын ғылыми тұжырымдар: «Ертіс орманы» МОТР РММ ауданындағы кәдімгі қарағай сүректіндерінің қазіргі жағдайына сипаттама; «Ертіс орманы» МОТР РММ ауданындағы кәдімгі қарағай сүректіндерінің санитарлық жағдайын орманшылық тұрғысынан бағалау; «Ертіс орманы» МОТР РММ ауданындағы қарағайлы сүректіндеріне зиянкестердің әсері; «Ертіс орманы» МОТР РММ орман санитарлық жағдайының күрт төмендемеуін алдын алу және зиянкестермен күресу ұсынысын дайындау; -зерттеу нәтижелерін еліміздің жоғарғы оқу орындарында «орман қорғау» пәндерінің оқу үрдісіне еңгізу жұмыстарында қағидат дәлелденген, жаңа. Қолдану деңгейі кең, әрі ауқымды екендігі ғылыми-зерттеулер нәтижелері бойынша 14 ғылыми мақала жарияланғандығынан аңғаруға болады. Жұмыстың нәтижелері мақала ҚР БҒМ Білім және ғылым саласындағы бақылау комитеті ұсынған баспаларда – 4 мақала; Web of Science (Clarivate Analytics) халықаралық ақпараттық базасына кіретін журналда - 1, халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциялар материалдарында 7 мақала дәлелденген.</p>
8.	Дәйектілік принципі Дерек көздер мен ұсынылған ақпараттың дәйектілігі	<p>8.1 Әдістеменің таңдауы – негізделген немесе әдіснама нақты жазылған</p> <p>1) ия;</p> <p>2) жоқ</p> <p>8.2 Диссертация жұмысының нәтижелері компьютерлік технологияларды қолдану арқылы ғылыми зерттеулердің</p>	<p>Зерттеу мақсатына қарай, «Ертіс орманы» МОТР РММ қарағайлы алқағаштарының жағдайын орманшылық тұрғысынан бағалау және зиянкестердің теріс әсерін заманауи және қолданыстағы әдістермен анықтаған. Диссертацияда әдістеменің таңдауы нақты негізделген.</p> <p>Диссертация жұмысының нәтижелері компьютерлік технологияларды қолдану арқылы ғылыми зерттеулердің қазіргі</p>

		<p>қазіргі заманғы әдістері мен деректерді өңдеу және интерпретациялау әдістемелерін пайдалана отырып алынған:</p> <p>1) ия; 2) жоқ</p>	<p>заманғы әдістері мен деректерді өңдеу және интерпретациялау әдістемелерін пайдалана отырып алынған.</p>
		<p>8.2 Теориялық қорытындылар, модельдер, анықталған өзара байланыстар және заңдылықтар эксперименттік зерттеулер мен дәлелденген және расталған (педагогикалық ғылымдар бойынша даярлау бағыттары үшін нәтижелер педагогикалық эксперимент негізінде дәлелденеді):</p> <p>1) ия; 2) жоқ</p>	<p>Барлық теориялық қорытындылар, модельдер, анықталған өзара байланыстар және заңдылықтар эксперименттік зерттеулер мен дәлелденген және расталған. Жұмыс орман шаруашылығында орманды орман зиянкестерінен, ортең ауданның санитарлық жағдайын бағалауда және онда пайда болатын зиянкестерімен күрес жүргізу, орман екпелерінің және дауыл сұлатпалы сүректіңдердің санитарлық жағдайларын қадағалау үшін пайдаланылады.</p>
		<p>8.4 Маңызды мәлімдемелер нақты және сенімді ғылыми әдебиеттерге сілтемелермен расталған / ішінара расталған / расталмаған</p>	<p>Зерттеу жұмысында маңызды мәлімдемелер нақты және сенімді ғылыми әдебиеттерге сілтемелермен расталған.</p>
		<p>8.5 Пайдаланылған әдебиеттер тізімі әдеби шолуға жеткілікті/жеткіліксіз</p>	<p>Диссертация жазу барысында отандық және шет елдік 191 әдебиеттер көздері қолданылғандығы пайдаланылған әдебиеттер тізімі әдеби шолуға жеткілікті екендігін растайды.</p>
9	Практикалық құндылық принципі	<p>9.1 Диссертацияның теориялық маңызы бар:</p> <p>1) ия; 2) жоқ</p>	<p>Зерттеулердің теоретикалық маңызы бар. Павлодар облысы, Шалдай ауылында жүргізілген зерттеулер нәтижелері, қарағайлы алқа ағаштарының жағдайын орманшылық тұрғысынан бағалауды және зиянкестердің теріс әсерін анықтауға мүмкіндік береді.</p>
		<p>9.2 Диссертацияның практикалық маңызы бар және алынған нәтижелерді практикада қолдану мүмкіндігі жоғары:</p> <p>1) ия; 2) жоқ</p>	<p>Жұмысты «Ертіс орманы» МОТР РММ-ге өрттен кейін, дауыл сұлатпадан сонымен қатар зиянкестерді анықтау барысында, орман патологиялық жұмыстарды жүргізу барысында қолдануға болатындықтан зерттеулердің тәжірибелік маңызы және алынған нәтижелерді қолдану мүмкіндігі</p>

			жоғары. Жүргізілген зерттеулер нәтижесінде орман шаруашылығы өндірісіне ұсыныстар енгізілген.
		9.3 Практикалық ұсыныстар жаңа болып табылады? 1) толығымен жаңа; 2) жартылай жаңа (25-75% жаңа болып табылады); 3) жаңа емес (25% кем жаңа болып табылады)	Практикалық ұсыныстар толығымен жаңа болып табылды, зерттеулерден алынған ғылыми нәтижелер С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті және Торайғыров университетіне «Орман ресурстары және орман шаруашылығы» кафедрасының «Орман қорғау» пәні бойынша оқу үрдісіне енгізілген.
10.	Жазу және ресімдеу сапасы	Академиялық жазу сапасы: 1) жоғары; 2) орташа; 3) орташадан төмен; 4) төмен.	Академиялық жазу сапасы: жоғары. Диссертацияда төмендегідей кемшіліктер орын алған: бір жерде «жәндік» басқа жерде «зиянкес» деп жазылады. Көрсетілген кемшіліктер мен ескертпелер жұмыс мазмұнын төмендетпейді.

Шешім: 8D081 – «Өсімдік шаруашылығы» және 8D083 – «Орман шаруашылығы» бағыттары және 6D080700 – «Орман ресурстары және орман шаруашылығы» мамандығы бойынша Мусаева Биназир Мухтарханқызына философия докторы (PhD) ғылыми дәрежесін беру жөнінде ұсынылады.

Ресми рецензент:

«Ж.Жиембаев атындағы

Қазақ өсімдік қорғау және карантин

ғылыми зерттеу институты» ЖШС

орман және жасыл желектерді қорғау

бөлімінің меңгерушісі, б.ғ. к.

Мухамадиев Н.С.